

Recensioner

Grundbok i metaetik

Nils Franzén, Victor Moberger, Olle Risberg

Studentlitteratur 2021. 299 s. ISBN 978-91-44-14013-1

Under lång tid var urvalet av introduktionsböcker i metaetik begränsat. Samtidigt verkar svenska filosofer ha gjort något av en pionjärinsats på området. Manfred Moritz' korta översikt *Inledning i värdeteori* publicerades redan 1969. Lars Bergströms numera klassiska *Grundbok i värdeteori* utkom första gången 1990 och har format generationer svenska filosofers uppfattning om, och intresse för, metaetik. Antalet metaetiska introduktionsböcker på engelska var länge få, vilket är lite märkligt med tanke på det digra utbudet av introduktioner till andra delar av filosofi. På senare tid har flera titlar emellertid utkommit. Simon Kirchins *Metaethics* (2012) och Andrew Fishers *Metaethics: An Introduction* (2014) riktar sig främst till studenter på grundnivå, medan Alexander Millers *Contemporary Metaethics* (2003) och Mark van Roojens *Metaethics: A Contemporary Introduction* (2015) är bättre lämpade för studenter på fortsättnings- och påbyggnadsnivå.

Nu har ytterligare ett välkommet bidrag på svenska tillkommit: *Grundbok i metaetik*, författad av Nils Franzén, Victor Moberger och Olle Risberg. Boken verkar, i likhet med bidragen av Fisher och Kirchin, främst tänkt för studenter på grundnivå, även om det inte utsägs explicit.

Författare till introduktionsböcker i metaetik ställs inför ett antal svåra utmaningar. Ämnet innehåller ett flertal mångfacetterade teman som handlar om så skilda ting som moralens objektivitet, moraliska omdömens språkliga mening, moraliska egenskaper, moralisk kunskap, och relationen mellan moral och motivation. Metaetiken presenterar därtill ett stort antal komplicerade begrepp och teorier: de många "ismerna". Slutligen är metaetiken nära förbundet med andra delar av filosofi, såsom metafysik, språkfilosofi och epistemologi, vilket innebär att grundläggande filosofiska begrepp och uppfattningar måste förklaras. Man måste alltså finna en "organiserande princip" som gör reda i det svårhanterliga materialet. Samtidigt skall framställningen helst ha en riktning – innehålla ett slags berättelse – som driver läsningen fram-

åt och gör den intressant. Vad göra? Det verkar finnas i huvudsak två tillvägagångssätt: tematiskt eller teoriorienterat. Tematiskt: De olika metaetiska problemen får organisera framställningen: Vilken mening har moraliska omdömen? Vilken är kopplingen mellan moral och motivation? etc. För varje tema kan man sedan beskriva de olika metaetiska teorierna med avseende på hur de besvarar dessa frågor. Teoriorienterat: De olika metaetiska "ismerna" får organisera framställningen: realism, non-kognitivism, etc. För varje teori kan man sedan beskriva hur de hanterar de olika metaetiska problemen. Den teoriorienterade metoden är i klar majoritet bland de introduktionsböcker jag är bekant med. De båda tillvägagångssätten har både fördelar och nackdelar. Den tematiska metoden är kanske mest filosofiskt rättvisande och intresseväckande, men tenderar att göra framställningen svåröverskådlig och fragmenterad. Den teoriorienterade metoden återspeglar hur man ofta tänker på metaetik – i termer av "ismer" – och är pedagogiskt tacksam, men tenderar att bli repetitiv och kan ha svårt att göra rättvisa åt vad ämnet egentligen handlar om: filosofiska problem. Kanske finner vi här ett möjligt svar på varför det till nyligen har varit tämligen ont om metaetiska introduktionsböcker. De är helt enkelt ganska svåra att skriva.

Men det finns naturligtvis också olika mellanvarianter av de två huvudalternativen. En av dem är följande: Man introducerar ett metaetiskt problem som man anser vara det mest grundläggande. För varje metaetisk teori beskriver man sedan hur de förhåller sig till detta problem. Andra metaetiska problem kan, när det är lämpligt, karakteriseras som ett slags "underproblem" till det mest fundamentala problemet. Det är, så vitt jag förstår, det tillvägagångssätt som författarna till *Grundbok i metaetik* har valt. Det visar sig att metoden är lyckosam.

Kapitel 1, "Vad är metaetik?", inleds med en kort introduktion till olika metaetiska frågeställningar och en definition av metaetik, samt en informativ diskussion om distinktionen mellan deskriptiva frågor och värdefrågor. Därefter introduceras det grundläggande metaetiska problemet som strukturerar resten av framställningen: *Är moralen objektiv eller subjektiv?* Den metafysiska innebörden av "objektiv" förstås sålunda: "[S]varen på *moraliska* frågor finns 'där ute', helt oberoende av oss. Tanken är alltså att vad som faktiskt är rätt och fel inte överhuvudtaget beror på våra moraliska konventioner, uppfattningar eller känslor – det beror endast på hur den objektiva verkligheten är beskaffad i moraliska avseenden" (s. 13). Den metafysiska innebörden av "subjektiv" förstås som negationen av den "objektiva": Svaren på moraliska frågor

är ”upp till oss” (s. 13). Författarna urskiljer också en semantisk och en epistemologisk innebörd av ”objektiv” (och ”subjektiv”), men den metafysiska anses mest grundläggande.

Boken består därefter av två delar. Del I behandlar metaetiska teorier som medför att moralen är subjektiv, medan del II behandlar teorier som medför att moralen är objektiv. Framställningen har därmed en riktning, eftersom det sker en utveckling mellan de två delarna i form av ”alltmer objektivitet”. Motsvarande progression sker också *inom* del I och, i någon utsträckning, inom del II. Varje kapitel inom respektive del är huvudsakligen uppbyggd på samma sätt: En metaetisk teori formuleras, några argument för teorin förs fram, varefter några argument mot teorin kritiskt diskuteras. En teori presenteras ofta först i en grundläggande version som sedan visar sig måste omformuleras till en mer sofistikerad version i ljuset av olika komplikationer. I de fall där det är tillämpligt formuleras en teori systematiskt både som en semantisk teori och som en ontologisk teori. Olika argument för och mot teorierna – såsom öppna frågans argument, argument som handlar om moralisk oenighet, moralisk motivation, eller moralens ”auktoritet” – återkommer och utvecklas. Boken har alltså en bestämd uppbyggnad mellan de två delarna, mellan de olika kapitlen, och inom respektive kapitel, som ger struktur till framställningen, underlättar läsningen och driver den framåt.

Låt oss se lite närmare på innehållet i de olika kapitlen. *Del I*: Kapitel 2 inleds med en värdefull genomgång av vad som intuitivt motiverar uppfattningen att moralen är subjektiv, nämligen hur vi talar om moral, kopplingen mellan moral och motivation, och den omfattande förekomsten av moralisk oenighet. Kapitlet behandlar sedan den kanske enklaste metaetiska teorin som flera studenter, enligt min erfarenhet, initialt finner attraktiv: *subjektivism*. Här introduceras problemen med moralisk oenighet, moralisk kunskap och öppna frågans argument, som sedan återkommer flera gånger i bokens båda delar. Kapitel 3 behandlar *relativism* som anses vara mer ”objektiv” än subjektivism eftersom den innebär att det inte är upp till en enskild individ att avgöra vad som är rätt och fel. Kapitel 4 behandlar *idealiserad subjektivism*: Vad som är rätt bestäms av vad en agent skulle vilja göra om hon vore fullständigt informerad och hade en maximalt koherent uppsättning önskemängd. Kapitlet inkluderar diskussioner av Michael Smiths ”konvergentism” och om moralens ”auktoritet”, uppfattat i termer av rationalitet. Kapitlet avslutas med en diskussion av ideal observatörsteorin, gudomlig befallningsteorin och ”Euthyfron-dilemmat”. Kapitel 5 behandlar *non-kogni-*

tivism i form av emotivism och expressivism (eller "kvasi-realism") och ger utmärkta presentationer av Frege-Geach-problemet och problemet att moraliska omdömen förefaller att ha sanningsvärde. *Del II*: Kapitel 6 inleds, på ett sätt som motsvarar inledningen till kapitel 2, med en kort genomgång av vad som motiverar uppfattningen att moralen är objektiv, nämligen moralens "auktoritet", möjligheten av moralisk oenighet, och hur vi når moralisk kunskap. Många av de metaetiska problem som introducerats i del I återkommer i del II, medan några tillkommer eller fördjupas, såsom spörsmål om moralens normativitet och särart, och därmed dess eventuella "konstighet". Kapitlet behandlar sedan olika former av *naturalism* med fokus på analytisk och syntetisk naturalism som, kanske något märkligt, exemplifieras genom metaetiska versioner av utilitarism. Kapitel 7 behandlar *non-naturalism* och avslutas med en intressant diskussion av J.L. Mackies "konstighetsargument" som utgör en brygga till bokens sista kapitel. Kapitel 8 behandlar följaktligen misstagsteorin (eller *error*-teorin) och moralisk skepticism, och avslutas med en i sammanhanget detaljerad diskussion av "undergrävande förklaringar", enligt vilka de rimligaste förklaringarna till våra moraliska uppfattningar implicerar att de inte är rättfärdigade. Det avslutande kapitlet, kapitel 9, innehåller en fyllig och användbar sammanfattning av bokens innehåll samt en diskussion av några trender i nutida metaetik. Boken avslutas med två appendix. Appendix I innehåller en lista över de viktigaste metaetiska argumenten som relaterats tidigare. Appendix II innehåller en sammanfattning av viktiga begrepp som är relevanta för metaetik. I synnerhet det senare tror jag blir särskilt användbart för studenterna – om inte annat så inför tentamen.

Metoden att låta frågan om moralens objektivitet utgöra det övergripande metaetiska problemet fungerar utmärkt på "makronivå" där den ger struktur åt framställningen. Vid något tillfälle passar teorierna kanske inte riktigt in i modellen. Det skulle till exempel vara tämligen ansträngt att säga att non-kognitivism går i "alltmer objektiv" riktning i jämförelse med idealiserad subjektivism, t. ex. "konvergentism" (något författarna inte heller hävdar). Sådana mindre avvikelser ödelägger dock inte den övergripande strukturen. Metoden blir emellertid något mer problematisk på "mikronivå" när enskilda metaetiska teorier beskrivs i termer av "objektivt" och "subjektivt". En förklaring är sannolikt att det är vanskligt att ge en entydig definition av "objektivt" (eller "subjektivt") som passar in på alla teorier som man vill klassificera som "objektivistiska" (eller "subjektivistiska"). Enligt definitionen av "objek-

tivt" i kapitel 1 är moralen alltså objektiv om "vad som faktiskt är rätt och fel inte över huvud taget beror på våra moraliska konventioner, uppfattningar eller känslor". Senare i boken inkluderas andra mentala attityder i vad moralen måste vara oberoende av för att kvalificera som "objektiv". Om man tolkar definitionen strikt, kan man kanske undra om det finns särskilt många metaetiska teorier som framställer moralen som "objektiv". Man kan kanske också fundera på varför "konvergentism" klassificeras som en "subjektivistisk" teori, medan analytisk utilitarism klassificeras som en "objektivistisk" teori. Om analytisk naturalism heter det att den "gör anspråk på att redogöra för meningen hos moraliska termer i naturliga termer som inte har att göra med attityder" (s. 171). Men det är inte helt uppenbart att analytisk naturalism i form av analytisk utilitarism passar in på denna beskrivning – tänk till exempel på preferensutilitarism. Och man kan fortsätta på liknande sätt med andra exempel. Det är möjligt att några läsare kommer att finna beskrivningen av vissa teorier i termer av "objektivt" och "subjektivt" lite förbryllande. Men sett till boken som helhet tror jag inte det ställer till några allvarliga problem. Författarna är nämligen noga med att vid flera tillfällen modifiera beskrivningen av en viss teori i termer av "objektivt" eller "subjektivt" (såsom i diskussionen av "konvergentism"). Det är vidare som övergripande begrepp som "objektivt" spelar den viktigaste rollen i framställningen. Det är också möjligt att definitionen av "objektivt" kan fungera som inspiration till diskussioner i undervisningen av vad det egentligen skulle innebära att moralen är "objektiv".

De metaetiska teorierna och argumenten framställs genomgående föredömligt tydligt och pedagogiskt i både del I och del II. Läsaren vägleds metodiskt och tryggt genom det metaetiska landskapet med ett resonerande och sympatiskt tilltal som, tror jag, kommer att attrahera många studenter. Vid flera tillfällen i boken presenterar författarna resonemang som går utöver vad som är gängse i metaetiska introduktionsböcker, och som kan vara värdefulla även för dem som är bekanta med ämnet sedan tidigare. Tre exempel: den intressanta diskussionen av olika invändningar beträffande moralisk oenighet i kapitel 1, framställningen av "konvergentism" i kapitel 4, och diskussionen av "moralisk osäkerhet" i kapitel 5. Varje kapitel avslutas med referenser och några selektiva förslag till vidare läsning, samt ett antal övningsuppgifter, varav några är ägnade att repetera och andra att problematisera vad som har dryftats tidigare i kapitlet. Det finns naturligtvis ting som man kan sakna eller skulle vilja ha sett presenterade på ett annat sätt. Några

exempel: Kanske hade det varit bättre att förklara distinktionen mellan kognitivism och non-kognitivism tidigare och tydligare och därmed ge ännu mer struktur åt framställningen? Kanske kunde beteckningen "moralisk realism", som fått stor spridning i samtida metaetik, ha använts när man diskuterar teorier som försvarar moralens objektivitet? Kanske har diskussionen om moral och motivation, som ofta betraktats som fundamental i metaetik, fått för lite utrymme? Borde "hybridteorier" ha nämnts? Men författarna har stått inför svåra val och det finns strikta gränser för hur djupt en introduktionsbok kan gå.

De förbehåll som noterats ovan är endast mindre randanmärkningar. *Grundbok i metaetik* är en systematisk, kunskapsrik och välskriven introduktion till metaetik som hävdar sig synnerligen väl i jämförelse med de engelskspråkiga bidrag som nämndes inledningsvis. Jag tror boken kommer att tjäna sitt syfte och ledsaga många framtida studenter i deras förståelse av ett fascinerande ämne. Och det är naturligtvis ett objektivi omdöme!

Caj Strandberg

Därför demokrati: Om kunskapen och folkstyret

Åsa Wikforss, med Mårten Wikforss

Fri Tanke 2021. 341 s. ISBN 978-91-885897-81

Demokratin står under hot, och för att vi ska kunna försvara den är det avgörande att vi förstår både hoten vi står inför och vad som faktiskt står på spel – det vill säga folkstyrets värde. Detta är premissen för Åsa Wikforss nya bok, *Därför demokrati*, som är ett av de senaste tillskotten till den snabbt växande litteraturen om demokratins kris. Mycket av budskapet känns igen från hennes tidigare debattinlägg och publikationer, inte minst boken *Alternativa fakta* från 2017. Då ville Wikforss stå upp för kunskapen, denna gång vill hon ge ett försvarstal för demokratin. Inför uppgiften har hon tagit hjälp av sin samhällsintresserade bror, Mårten Wikforss, som bidrar med korta instick mellan kapitlen i form av reflekterande betraktelser om demokratin och dess motsatser. Titeln på boken är en anspelning på Alf Ross klassiker från 1946, *Varför demokrati?*. Men som titeln också vittnar om anser författarna att vi idag bör lägga alla försiktiga frågetecken åt sidan. Det kritiska läget för demokrati föranleder ett behov av tydliga ställningstaganden. Nu behöver vi sätta ned foten: "Därför demokrati. Punkt" (s. 23).